

гальний фон історичної ситуації в Європі XI – першої половини XIII століть. Безперечно, названими іменами не вичерпується усе багатство пісень трубадурів. Творчість розглянутих трубадурів можна розглядати як джерело, яке відтворює основні риси історичної та побутової обстановки епохи хрестових походів.

1. Брюнель-Лобришон Ж. Повседневная жизнь во времена трубадуров XII–XIII века / Ж. Брюнель-Лобришон, К. Дюамель-Амадо; [пер с фр. Е. В. Морозовой]. — М. : Молодая гвардия, 2003. — 416 с.
2. Данте Алигьери. Божественная комедия / Алигьери Данте; [пер. с итал. О. Н. Чюминой]. — М. : Эксмо, 2007. — 760 с.
3. История крестовых походов / ред. Райли-Смит Джонатан; [пер. с англ. Е. Дорман]. — М. : Крон-Пресс, 1998. — 495 с.
4. Песни трубадуров / сост. Найман А. Г.; [пер. со старопровансальск. А. Г. Найман]. — М. : Наука, 1979. — 262 с.
5. Поэзия трубадуров. Поэзия миннезингеров. Поэзия вагантов. [пер. со старопрованс. В. А. Дынник]. — М. : Художественная литература, 1974. — 576 с.
6. Сизова Е. А. Гильем IX Трубадур де Пуатье Аквитанский — родоначальник трубадуров / Е. А. Сизова // Режим доступа: <http://monsalvat.globalfolio.net/rus/dominator/guilliamIX-aquitaine-troubadour/sizova-aquitaine>. — С. 1–7.
7. Флуар и Бланшефлор /сост. А. Д. Михайлов; [пер. со старофр. А. Г. Неймана]. — М. : Наука, 1985. — 174 с.

Лучінський І. А.

«Чеська хроніка» — спроба структурного аналізу

На основі дослідження джерел ми маємо можливість розглянути події очима сучасників, позаяк є цінними не тільки для історії, а також і для інших галузей наук. Для швидкого опрацювання джерел існують різноманітні методи, серед них і структурний аналіз тексту. Метод структурного аналізу історичного джерела передбачає вивчення оповідного (наративного) тексту. При цьому об'єктом дослідження стає не зміст тексту, а його структура. Ми ви-

ходимо з положення, що наративний текст має унікальну структуру, оскільки в ній відбивається творча неповторність автора. Такий метод аналізу акцентує увагу на ключових елементах джерела.

Європейська традиція відображалася у часі написанням хронік. Вагоме місце в чеській історії серед усіх хронік посідає праця Козьми Празького (1045–1125) «Чеська хроніка», або «Богемська хроніка». Ця праця була однією з перших, в якій автор намагався охопити події з найдавніших часів і до часу життя її автора. Лаптева Л. П. [2] розглянула структуру «Чеської хроніки» через призму позицій автора: помилки, упередженість, вигадані події тощо. На противагу Лаптевій Л. П. [2], для комфортного та швидкого аналізу тексту, чи то путівника хроніки, ми подаємо її структуру.

Книга перша [1, с. 27–98] містить дві передмови (перша — настоятелю Северу, Мельницької церкви; друга — магістру Гервазію) і основний виклад тексту, який складається з 42 частин. Ще у другій передмові Козьма Празький зазначає, що повість починається «від часу перших мешканців Чеської землі» і до часу Бржетислава I. Ця книга, за словами автора, базується на «переказах та розповідях старців», а датування (на основі хронік) починається з часів правління Борживоя.

З 1 по 14 частину описується давній період історії чехів. Розповідь починається зі всесвітньої повені, географії Чеської землі, етимології назви країни. Наявний опис інших країн, народів, зокрема про німців, лучан (20 ч. повідомляє про угорців, баварців та ін.). Частина 3 цінна передовсім тим, що розкриває характер перших мешкан-

ців: звичаї, житло, одяг, їжу, автор також наголошує на моральності тогочасних людей. З 4 частини дізнаємось про вірування людей, а також про трьох сестер, що правили на той час. Текст наштовхує на усвідомлення того, що мешканці жили в матріархальній системі. На цю систему вказує роль сестер, позаяк Лібуше «прискіпливо розбирала чоловічі справи», й те, як реагують на це чоловіки. Перелом цієї системи розкритий у 9 частині. 5, 6, 7 та 8 частина подає відомості про князя Прежисла: опис майбутнього князя; заклик чехів до князювання; символізм капців; визначення законів.

Маємо відомості про заснування градів: Прага, Девін, Храстен (Вишеград) — 9 частина; Драгуш — 13 частина. З 10 по 13 частину описується війна між чехами та лучанами.

З 14 частини починається датування в хроніці. 10, 14 частина містить інформацію про хрещення Боржівоя у 894 р. Методієм. 15 частина згадує про нащадків Боржівоя. 17–21 частини містять повідомлення про життя Болеслава I: братовбивство, жорстокість, амбіції (побудувати місто подібне Риму — засновано м. Болеслав), спротив німцям і поразка. 18 частина згадує про сина Болеслава I Страхкваса, котрий поїхав здобувати науку до німців. 22, 32, 33 частини описують Болеслава II як ревного католика, його діяння. Згадується про його сестру Младу, що зустрічалась з понтифіком, а також результат цього спілкування — заснування Празького єпископства (23 ч.). Перша книга містить відомості про перших шістьох єпископів, зокрема їх діяння: Детмар, сакс (23–25 ч.); Войтех, він же Адальберт (25–29 ч.); Тегдаг, сакс (31, 39 ч.); Еккард (39, 40 ч.); Иззо (40, 41 ч.); Север (41 ч.).

Стосунки між чехами і поляками висвітлені в наступних частинах: 33 — кордони Болеслава II закінчувались за Краковом; 34 — польський князь Мешко захоплює Краків та підступно вбиває Болеслава III; 35 — з 1000 по 1002 рр. Мешко захопив Прагу; 36 — син Болеслава III Ольдржих у 1002 р. звільняє хитрощами Прагу; 40 — в Моравії схоплені поляки і відправлені на продаж до Угорщини, а також згадано, що у Польщі переслідують християн. У 38 частині йдеться про життя п'ятьох монахів-аскетів Польщі, що стали святими.

Частини 40, 41, 42 окреслюють смерть Ольдржиха, возведення на престол Бржетислава дядьком Яромиром. 19, 20, 26, 28, 31, 37, 41 частини подають інформацію про німецьких імператорів, їх походи, політику, роль в обранні єпископів.

Про шлюб згадано у 36 частині, де зазначено, що чоловік міг мати одну, дві й три жінки (не було грішним для чоловіків увести жінку іншого), а жінка мала змогу вийти заміж за чужого чоловіка. З 40 частини маємо відомості про міри ваги і довжини, а також ставлення німців до слов'ян та слов'янської мови. В 42 частині наведено звичай чеських князів: посівши престол, слід в люди кинути 10 тис. чи більше монет.

Книга друга [1, с. 99–170] містить передмову, що скерована до Климента, абата Бржевновського монастиря. Автор окреслює межі цієї книги «з часу Бржетислава, сина князя Ольдржиха, до часу його тезки, сина короля Вратислава». Виклад основного тексту представлено у 51 частині.

З 1 по 13 частину описуються події, що пов'язані з правлінням Бржетислава: нащадки (1 ч.); політичний стан

польської держави (2 ч.); війна з Польщею (2–4 ч.); перенесення тіла св. Адальберта, а також рішення з цього приводу апостольського престолу (4–7 ч.); війна з німецьким імператором Генріхом II (8–12 ч.); угода з поляками, третя війна з Угорщиною, заповіт Бржетислава (13 ч.). Цінною видається частина 4, позаяк встановлюється правовий аспект шлюбних зв'язків — підпорядковуються церковному закону, а також види покарань за певні вчинки.

Наступником Бржетислава став його син Спитігнев. Хроніка мовить про нього наступне: життя за батька, опис, прихід до влади (14 ч.); виселення німців з Чехії (14 ч.); сімейні чвари (15–16 ч.); будівничі плани, а також захват автором від милосердності правителя (17 ч.).

Правління Вратислава окреслено наступним: сходження на престол, розподіл Моравії поміж братами, постриг Яромира у священники (18 ч.); династичний шлюб з донькою польського князя Казимира (20 ч.); питання обрання нового єпископа (21–26 ч.); політика єпископа Яромира, якому було дано нове ім'я — Гебхард (27 ч.); протистояння між єпископом Гебхардом та князем Вратиславом у церковних справах Чехії (28–33 ч.); життєва історія Козьми Празького про Радима, брата св. Адальберта (34 ч.); історія конфлікту та хід подій чесько-австрійської війни (35 ч.); згадка про доньку чеського князя Вратислава, що була фанатичною католичкою (36 ч.); Генріх III помазав на короля Чехії та Польщі Вратислава, об'єднано в єдине Празьке єпископство, помазання папою (37–38 ч.); конфлікт з Сербією, що увійшла у вічне володіння Генріха III (39 ч.); нанесення рани королю воїном Бенедою (40 ч.); боротьба короля і єпископа (41–42 ч.); глибоке політичне непорозуміння між

королем Вратиславом з братом Конрадом та своїм сином Бржетиславом (43–48 ч.); Генріх III підтвердив на єпископство Козьму, а також неофіційно знову утворено Празьке і Моравське єпископство (49 ч.).

Правління Конрада було недовготривалим, йому наслідував син короля Вратислава, Бржетислав Молодший (50 ч.). Автор хроніки помістив цікаву історію про псевдоєпископа Ротперта (51 ч.), що наштовхує на усвідомлення певних проблем, які мала Церква.

Книга третя [1, с. 171–242] містить передмову, що має звертання до читача. В ній висвітлений погляд автора на людські діяння. Виклад основного тексту представлено у 62 частинах.

Життя Бржетислава Молодшого описано з 1 по 13 частину: боротьба з язичництвом та риси язичництва (1 ч.); спустошення Польщі (1, 4 ч.); учасники хрестового походу проходять через Чехію і вчиняють єврейські погроми (4 ч.); сімейні чвари, утиски євреїв (5 ч.); Генріх III підтверджує бажання Бржетислава Молодшого обрати наступника Боржівоя (8 ч.); відбудова граду Подівін, зустріч з угорським королем Коломаном (9 ч.); спустошення сином Конрада сіл Боржівоя, родинні чвари — Бржетислав рушив на Моравію (12 ч.); смерть Бржетислава (13 ч.). Релігійні справи за правління Брежтислава: возведення на єпископство Козьму та Андрія (2 ч.), освячення вівтаря св. Віта (3 ч.), опис діянь Козьми, його смерть (6 ч.), Бржетиславові роздуми про моральність священиків, обрання нового єпископа (7 ч.), абатиса Віндельмут відбудовує церкву св. Петра (11 ч.).

Боржівой сходить на престол (13 ч.), але одразу входить у фазу родинних негараздів: сини Конрада захоплюють мі-

ста в Моравії (14 ч.); імператор повертає Ольдржиху, сину Конрада, князівські володіння і дозволяє напасти на Чехію, але зазнає поразки, не вступивши у бій (15 ч.); у 1103 р. Польща зазнала внутрішніх міжусобиць, тому Боржівою надає підтримку Збігневу (16 ч.); виступ Святополка супроти Боржівоя, перший зазнає поразки (17 ч.); хитрощами Боржівоя позбавлено престолу (19 ч.).

Боржівою намагається врятувати своє становище за допомогою імператора Генріха IV (20 ч.). Святополк був схоплений, але його брат Оттон виступив супроти Боржівоя. Крах задумам Боржівоя, а Святополк за великі обіцяні гроші повертається до Чехії (21 ч.). 22, 25, 26 частини пов'язані з війнами супроти угорців. Зрадливий рід, як описує автор, Вшорців зазнав репресій (23, 24 ч.). Імператор розпочав війну супроти поляків, участь брав і Святополк, але людьми Вшорців був убитий. На престол зійшов Оттон, але у Чехії вже обрали Владислава (21 ч.). Боржівою грабує Прагу (28 ч.), а за таких обставин населення не розуміло, до кого варто примкнути (29 ч.). З 30 по 32 частину описано хід внутрішньої міжусобиці та роль імператора у ній. Між Владиславом і Оттоном — напружені стосунки (33–34 ч.). Військові дії поляків на території Чехії відображені у 35–37 частинах.

У 1113 р. вчинено розбрат між Собеславом та Владиславом; розорення частини Польщі; польському князеві Болеславу даровано м. Градець і прилеглу область (40–41 ч.). Війна з Угорщиною описана у 42 частині. Владислав за свого правління відбудовує низку градів (47 ч.). Деякі знатні особи рушають до Єрусалиму (51, 54 ч.). Імператор розпочинає війну супроти сакса Лотаря, тому скликає усіх

своїх підданих (52–53 ч.). Про наслідки чвари Собеслава з Владиславом згадано у 51, 56, 58 частинах. Возведення Собеслава на престол засвідчено у 60 частині.

Ми подаємо ще й побіжні події, що згадані у третій книзі хроніки: Хрестовий похід (4 ч.); природні катаклізми та врожайність (43, 44, 45, 50, 52 ч.) німецькі справи (3; 18; 38; 52; 55; 61 ч.); про мир, що настав в Чехії (62 ч.).

Аналіз структури «Чеської хроніки» уможливорює швидко знаходити необхідну подію, явище, особу тощо. Цінність полягає у тому, що навіть неозброєним оком спеціалісти інших дисциплін, зокрема допоміжних, мають змогу зрозуміти певну специфіку того часу. Для пізнього середньовіччя «Чеська хроніка» Козьми Празького стала фундаментом для наступних хроністів, що шляхом доповнення і виправлення відобразили історію Чехії з найдавніших часів і до написання своєї праці.

1. Козьма Празский. Чешская хроника / Отв. ред. Л. В. Разумовская, В. С. Соколов. — М. : Изд-во АН СССР, 1962. — 296 с.
2. Лаптева Л. П. Хроника Козьмы Празского и ее использование в чешской историографии позднего средневековья / Л. П. Лаптева // Средневековый город. — Вып. 18. — Саратов : Изд-во Саратовского государственного университета, 2007. — С. 131–138.